

Consultes urgents d'adolescents per consum d'alcohol i altres substàncies psicoactives

Victòria Trenchs Sainz de la Maza¹, Ana Isabel, Curcoy Barcenilla¹, Eneritz Velasco Arnaiz¹, Nuria Elvira Sanz Marcos¹, Vanessa Arias Constantí¹, Jesús Velasco Rodríguez², Josep Lluís Matalí Costa³, Carles Luaces Cubells¹

¹ Secció d'Urgències; Servei de Pediatria. ² Laboratori d'Urgències. ³ Unitat d'addiccions; Servei de Psiquiatria. Hospital Universitari Sant Joan de Déu. Barcelona

RESUM

Fonament. Els últims anys, l'edat mitjana d'inici del consum d'alcohol i altres drogues ha disminuït, i les consultes derivades d'aquest consum són cada cop més freqüents als serveis d'urgències.

Objectiu. Documentar el paper de l'Alcohol i altres Substàncies Psicoactives (ASP) en les consultes dels adolescents.

Mètode. Estudi descriptiu observacional dels adolescents que van consultar a Urgències durant els anys 2007 i 2008 amb clínica secundària al consum d'ASP.

Resultats. Es van fer 263 (1%) consultes amb clínica relacionada amb ASP (principalment alteració consciència; 200-76%). Corresponien a 258 pacients; cinc (1,9%) consultaren dues vegades. L'edat mitjana va ser de 16,1 (DE 1,1) anys; el 50,4% eren nois. El 76,4% fou traslladat en ambulància, amb predomini de consultes de divendres a diumenge (63,8%) i de 19:00 a 07:00 h (79,1%). En 198 (75,3%) consultes els pacients presentaven intoxicació etílica, en 149 (75,3%) es determinaren nivells d'alcohol en sang, amb una concentració mitjana de 191 (DE 53) mg/dl. De les altres drogues, es detectaren cànnabis en 70 (26,6%) consultes, cocaïna en 11 (4,2%), amfetamines en 5 (1,9%), opiàcis en 4 (1,5%) i benzodiazepines en 3 (1,1%). També hi va haver dos casos (0,8%) d'inhalació de dissolvents. Vint-i-vuit (10,6%) casos donaren positiu per dos tòxics, les combinacions més freqüents van ser alcohol-cànnabis (14; 50%) i cànnabis-cocaïna (5; 17,8%), i un (0,4%), per tres (alcohol-cànnabis-cocaïna).

Conclusions. El consum abusiu d'alcohol és la causa més freqüent d'intoxicació en adolescents. Hi ha un percentatge considerable de poliintoxicacions. Els caps de setmana i les nits són els moments de més consultes, probablement pel consum lligat al temps d'oci.

Paraules clau: Adolescents. Drogues. Alcohol. Urgències.

CONSULTAS URGENTES DE ADOLESCENTES POR CONSUMO DE ALCOHOL Y OTRAS SUSTANCIAS PSICOACTIVAS

Fundamento. En los últimos años, la edad media de inicio del consumo de alcohol y otras drogas ha disminuido, y las consultas derivadas de su consumo son cada vez más frecuentes en los servicios de urgencias.

Objetivo. Documentar el papel del Alcohol y otras Sustancias Psicoactivas (ASP) en las consultas de los adolescentes.

Método. Estudio descriptivo observacional de los adolescentes que consultaron en Urgencias durante los años 2007 y 2008 con clínica secundaria al consumo de ASP.

Resultados. Se realizaron 263 (1%) consultas con clínica relacionada con ASP (principalmente alteración de la conciencia; 200, 76%). Correspondían a 258 pacientes; cinco (1,9%) consultaron dos veces. La edad media fue de 16,1 (DE 1,1) años; el 50,4% eran chicos. El 76,4% fueron trasladados en ambulancia, con predominio de consultas de viernes a domingo (63,8%) y de 19:00 a 07:00 h (79,1%). En 198 (75,3%) consultas los pacientes presentaban intoxicación etílica, en 149 (75,3%) se determinaron niveles de alcohol en sangre, siendo la concentración media de 191 (DE 53) mg/dl. De las otras drogas, se detectó cannabis en 70 (26,65) consultas, cocaína en 11 (4,2%), anfetaminas en 5 (1,9%), opiáceos en 4 (1,5%) y benzodiazepinas en 3 (1,1%). También hubo dos casos (0,8%) de inhalación de disolventes. Veintiocho (10,6%) casos dieron positivo para dos tóxicos, las combinaciones más frecuentes fueron alcohol-cannabis (14; 50%) y cannabis-cocaína (5; 17,8%), y uno (0,4%), por tres (alcohol-cannabis-cocaína).

Conclusiones. El consumo abusivo de alcohol es la causa más frecuente de intoxicación en adolescentes. Existe un porcentaje considerable de poli-intoxicaciones. Los fines de semana y las noches son los momentos de más consultas, probablemente por el consumo ligado al tiempo de ocio.

Palabras clave: Adolescente. Drogas. Alcohol. Urgencias.

CONSULTATIONS ABOUT DRUG AND ALCOHOL ABUSE AMONG ADOLESCENTS IN AN EMERGENCY DEPARTMENT

Background. Substance abuse is a public health concern. Lately, the mean age of drug and alcohol consumption initiation has decreased and the number of emergency consultations about their abuse has increased.

Objective. To describe the characteristics of adolescents presenting to the emergency department due to drug and alcohol abuse.

Method. We conducted an observational and descriptive study of all patients aged 12-18 years presenting to a pediatric emergency department between 1 January 2007 and 31 December 2008 with drugs and/or alcohol abuse symptoms.

Results. 263 emergency consultations corresponding to 258 patients were included (there were 5 (1.9%) patients with 2 consultations). Their mean age was 16.1(SD 1.1) years; 50.4% were males. 76.4% of them arrived by ambulance. Patients with substance abuse were

Els resultats d'aquest treball van ser presentats a la 16a Reunió Anual de la Societat Catalana de Pediatria (Vielha, maig 2009), on van rebre el Premi a la Comunicació Oral més Original.

Correspondència: Carles Luaces Cubells
C/ Passeig Sant Joan de Déu, 2. 08950 Esplugues de Llobregat. Barcelona
cluaces@hsjdbcn.org

Treball rebut: 17.09.2009
Treball acceptat: 16.12.2009

Trenchs V, Curcoy AI, Velasco E, Sanz NE, Contaní V, Velasco J, Matalí JLL, Luaces C.
Consultes urgents d'adolescents per consum d'alcohol i altres substàncies psicoactives.
Pediatr Catalana 2010; 70: 8-11.

overrepresented during the weekend (63.8%) and during the night (79.1%). The decreased level of consciousness was the main symptom in 200 (76%). There were 198 (75.3%) patients with alcohol intoxication, in 149 (75.3%) of them blood ethanol level was determined (mean 191mg/dl; SD 53mg/dl). The other reported drugs were cannabis (70; 26.7%), cocaine (11; 4.2%), amphetamines (5; 1.9%), opiates (4; 1.5%), benzodiazepine (3; 1.1%) and volatile substances (2; 0.8%). In 28 cases (10.6%) two drugs were combined (most frequent combinations: alcohol-cannabis (14; 50%) and cannabis-cocaine (5; 17.8%); and in one (0.4%) three (alcohol-cannabis-cocaine).

Conclusions. Abuse of alcohol is the most frequent cause of adolescent intoxication. There is an important proportion of poly-drug abuses. A high number of patients with drug abuse arrive to Emergency Department during weekends and nights, probably in connection with their use of the free time.

Key words: Adolescent. Drug abuse. Alcohol abuse. Emergencies.

Introducció

L'accés a les drogues per part del jovent és causa de preocupació a la nostra societat, una preocupació de la qual sovint els mitjans de comunicació es fan ressò. Els serveis d'urgències no en són una excepció; les múltiples consultes que es deriven del seu consum fan que els pediatres haguem d'estar constantment a l'aguait, sospitant possibles intoxicacions enfront de diferents motius de consulta i facilitant el seguiment posterior correcte dels pacients. La *Encuesta estatal sobre uso de drogas en estudiantes de enseñanzas secundarias (ESTUDES)*¹ destaca que les drogues més consumides pels nois de 14 a 18 anys són l'alcohol, el tabac i el cannabis, i que el consum de la resta de drogues il·legals és molt més minoritari. Encara que cal suposar que les consultes derivades de l'abús siguin proporcionals al consum, no s'han trobat estudis que ho documentin, de manera que l'objectiu d'aquest treball és valorar el paper de l'alcohol i altres substàncies psicoactives (ASP) en les consultes dels adolescents a Urgències.

Material i mètode

Estudi descriptiu i observacional. A través de la base de dades informatitzada de l'Hospital se seleccionen els informes d'Urgències dels adolescents visitats al Servei durant els anys 2007 i 2008 per clínica secundària al consum de substàncies psicoactives.

Es considera adolescent tot pacient amb una edat compresa entre els 12 i 18 anys. Les substàncies psicoactives inclouen l'alcohol, el cànnabis, les amfetamines, els opiacis, la cocaïna, les benzodiazepines i els dissolvents. No es fa referència al tabac ja que no és causa de consultes urgents.

De cada consulta es recullen les dades següents: edat i sexe del pacient, ús d'ambulància per al trasllat del pacient a l'Hospital, dia i hora de la consulta, motiu de la consulta i substàncies psicoactives involucrades.

Es defineix intoxicació etílica aguda la presència d'un o diversos dels següents signes o símptomes en un context acord: fetor etílica, disàrtria, verborrea, inestabilitat al caminar i/o inconsciència.

La determinació de nivells d'etanol en sang, així com la de tòxics en orina, es va fer segons el criteri del metge que atenia el pacient.

Les dades extretes es van emmagatzemar i processar en una base de dades relacional Microsoft Access específica. Es van tabular variables quantitatives i categòriques. Posteriorment es van analitzar amb el programa estadístic SPSS 17.0.

Resultats

En dos anys es van atendre 26.420 consultes d'adolescents a Urgències, 263 (1%) amb clínica relacionada amb el consum de substàncies psicoactives. Corresponien a 258 pacients, ja que 5 (1,9%) van consultar dues vegades. La seva edat mitjana va ser de 16,1 (DE 1,1) anys i el 50,4% eren nois (Fig. 1).

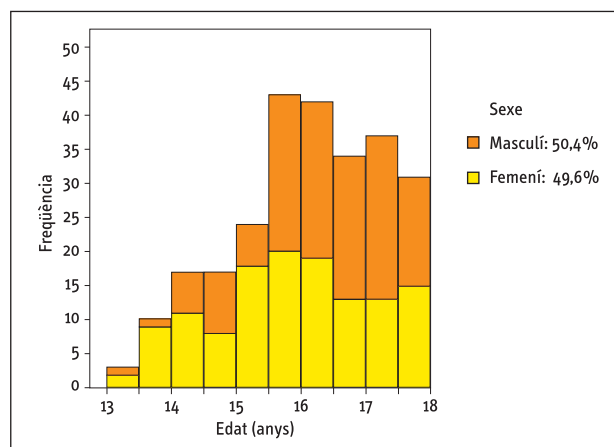

Fig. 1. Distribució per edat i sexe (n=263).

En 201 (76,4%) casos, els joves van ser traslladats a l'Hospital en ambulància. Cent seixanta-vuit (63,8%) del total de les consultes es van concentrar entre divendres i diumenge i 208 (79,1%) entre les 19:00 hores i les 07:00 hores (Fig. 2).

El motiu de consulta més freqüent va ser l'alteració de la consciència (Fig. 3).

En 198 (75,3%) consultes els pacients presentaven intoxicació etílica i en 149 (75,3%) casos es van determinar nivells d'alcohol en sang, amb una concentració mitjana de 191 mg/dl (DE 53 mg/dl; rang 55-345 mg/dl). De les altres drogues, es va detectar cànnabis en 70 (26,7%) consultes, cocaïna en 11 (4,2%), amfetamines en 5 (1,9%), opiacis en 4 (1,5%) i benzodiazepines en 3 (1,1%). També hi va haver dos casos (0,8%) d'inhalació de dissolvents. Vint-i-nou (11%) consultes estaven relacionades amb poliintoxicacions:

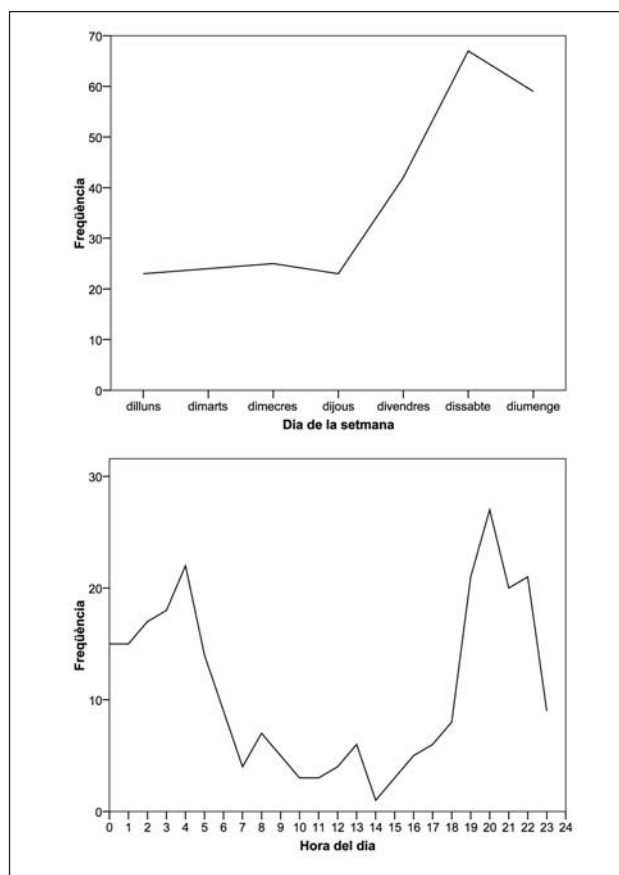

Fig. 2. Distribució per dia i hora de les consultes (n=263).

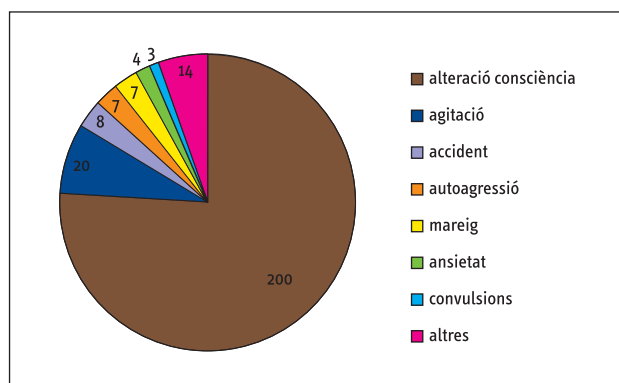

Fig. 3 Distribució per motius de consulta (n=263).

28 (10,6%) amb dos tòxics (les combinacions més freqüents van ser alcohol-cànnabis i cànnabis-cocaïna) i un (0,4%) amb tres (alcohol-cànnabis-cocaïna) (Fig. 4).

Discussió

Aquest estudi reflecteix que el nombre de consultes relacionades amb el consum de substàncies psicoactives segueixen la distribució de les tendències descrites a l'ESTUDES. L'alcohol és el protagonista principal, ja que està involucrat en tres quarts parts de les consul-

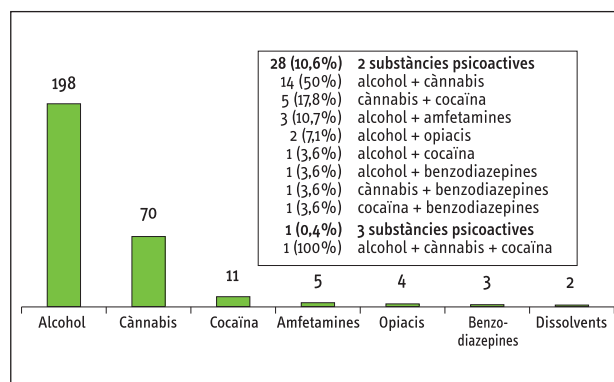

Fig. 4. Substàncies psicoactives relacionades amb les consultes.

tes relacionades amb intoxicacions; era un fet previsible si es té en compte que el 55,3% dels adolescents entre 14 i 18 anys refereix que s'ha emborratxat algun cop¹. El predomini de consultes entre divendres i diumenge, descrit prèviament en altres treballs²⁻⁴, estaria clarament relacionat amb el patró de consum d'alcohol concentrat en el cap de setmana admès pels mateixos estudiants¹. Tal com comentava Marta Torrens a l'editorial de PEDIATRIA CATALANA l'estiu del 2008⁵, aquest patró de consum de l'alcohol en l'adolescent no solament fa que pugui desenvolupar problemes importants posteriors, com trastorns de la memòria i de l'aprenentatge, sinó també conductes de risc de manera immediata, com conducció de vehicles, embarassos no desitjats o conductes agressives. Com a mostra dels resultats d'aquestes conductes de risc només cal veure que 15 (5,7%) de les consultes relacionades amb el consum de substàncies psicoactives d'aquest estudi eren per accidents o autoagressions.

La segona droga relacionada amb consultes urgents va ser el cànnabis, que és la que segueix a l'alcohol a l'ESTUDES, si se n'exclou el tabac. El cànnabis va estar present al 26,6% de les consultes, proporció coherent amb aquest informe, on destaca que el 36,2% dels joves admet haver-lo tastat algun cop i el 20,1% haver-lo consumit l'últim mes. En aquest punt cal recordar que el cànnabis és, segons dades de l'Observatori Espanyol sobre Drogues (OED), la droga il·legal més consumida a Espanya⁶⁻⁷, i no és gens estranya la facilitat que tenen els adolescents per aconseguir-la. És important remarcar la poca consciència que té bona part de la nostra societat sobre els perills i problemes que pot condicionar el seu consum⁸ i que es transmet de forma subliminal als adolescents, població especialment susceptible al desenvolupament de trastorns psiquiàtrics facilitats pel contacte amb aquesta substància⁹.

La cocaïna va ser la tercera implicada en el nombre de consultes, molt més infreqüents que les relacionades amb l'alcohol i el cànnabis. Tot i així és preocupant el contacte de pacients tan joves amb aquest tipus de substància capaç de donar lloc a quadres clínics greus i fins i tot mortals. Com es pot observar en els resultats, la gran majoria la consumeixen juntament amb altres

substàncies psicoactives, en combinacions que en moltes ocasions tenen efectes sinèrgics i n'augmenten la toxicitat¹⁰.

Les consultes relacionades amb el consum d'amfetamines, opiacis, benzodiazepines i dissolvents van ser molt més anecdòtiques; amb tot, no per més infreqüents són menys importants.

A més del descrit, hi ha uns altres dos trets destacables d'aquest estudi. En primer lloc, l'existència de consultes en menors de 14 anys, que tal com s'observa en el gràfic d'edats representen aproximadament el 5% del global; caldria, doncs, plantejar la necessitat d'ampliar l'edat a què s'aplica l'ESTUDES i incloure realment tots els estudiants de secundària per saber ben bé quan comença el problema del consum de substàncies psicoactives i en quina magnitud afecta els adolescents més petits. En segon lloc, és preocupant la proporció de polintoxicacions detectades.

Aquest estudi probablement infravalora el nombre de consultes relacionades amb substàncies psicoactives, ja que la seva detecció depèn de la sospita mèdica. De ben segur que hi va haver més casos, sobretot d'accidentats, en què la urgència en el tractament de les lesions presentades va fer que molts cops no se'n valorés la implicació. Tot i així, les dades de l'estudi mostren la importància de les intoxicacions en el nombre global de visites d'adolescents ateses a Urgències. Tenint en compte que aquests són només una petita part dels nois que pateixen simptomatologia secundària al consum de substàncies psicoactives, ja que els casos més lleus no consulten o són valorats a centres de menor nivell assistencial, és necessari que des de les institucions sanitàries, els centres educatius i, sobretot, des

de l'àmbit familiar mateix, es continuïn treballant estratègies per tal de combatre la infravaloració del consum que fan molts dels joves de les drogues, incloent-hi la permissivitat davant de les tan habituals borratxeres.

Bibliografia

1. Delegación del Gobierno para el Plan Nacional Sobre Drogas. Informe de la encuesta estatal sobre uso de drogas en estudiant de enseñanzas secundarias (ESTUDES) 2006-2007. Secretaría General de Sanidad, Delegación del Gobierno para el Plan Nacional Sobre Drogas. Ministerio de Sanidad y Consumo. Centro de Publicaciones, Madrid, 2007. Disponible a: www.pnsd.msc.es [consultat el 20 de juliol de 2009].
2. Sanz Marcos N, Arias Constantí V, Trenchs Sainz de la Maza V, Curcoy Barcenilla AI, Matali Costa JLL, Luaces Cubells C. Consultas por intoxicación etílica aguda en un servicio de urgencias pediátricas. *An Pediatr (Barc)* 2009; 70: 132-136.
3. Arnal D, Bernardinos M, León JA, Velayos C, Gómez JC, Gilarranz JL. Atención por intoxicación etílica en un servicio de emergencia médica prehospitalario en Madrid. *Emergencias* 1998; 10: 381-387.
4. Weinberg L, Wyat JP. Children presenting to hospital with acute alcohol intoxication. *Emerg Med J* 2006; 23: 774-776.
5. Torrens M. Consum de drogues i adolescència. Situació actual i reflexions de futur. *Pediatr Catalana* 2008; 68: 154-155.
6. Plan Nacional Sobre Drogas (PNSD). Observatorio Español sobre Drogas. Situación y tendencias de los problemas de drogas en España. 2007.
7. Plan Nacional Sobre Drogas (PNSD). Informe de la Encuesta Domiciliaria sobre alcohol y drogas en España (EADDES) 2007/08. Octubre, 2008.
8. Mallaret M, Dal'Bo-Rohrer D, Demattéis M. Adverse effects of marijuana. *Rev Prat* 2005; 55: 41-49.
9. Moore TH, Zammit S, Lingford-Hughes A, Barnes TR, Jones PB, Burke M, Lewis G. Cannabis use and risk of psychotic or affective mental health outcomes: a systematic review. *Lancet* 2007; 370 (9584): 319-328.
10. Sanjurjo E, Montori E, Nogue S, Sánchez M, Munné P. Urgencias por cocaína: un problema emergente. *Med Clin (Barc)* 2006; 126: 616-619.